

ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය: සම කාලීන ඥාන මාර්ග සමග තුලනාත්මක අධ්‍යයනයක්

දිල්ශාන් මනෝජී රාජපක්ෂ

It is noticed that the Buddha classified his predecessors and contemporaries in respect of the ways of knowledge, possessed by them as the Traditionalists, the Rationalists, and the Experientialists. In his address to the Kâlâmas, he criticises six ways of knowing based on authority and four ways of knowing based on reason on the ground that beliefs based on authority or reason may turn out to be true or he ends on the note that one should accept a proposition as true only when one has personal knowledge of it, taking into account the views of the wise. This emphasis on personal and direct knowledge is found throughout the Nikâyas and in trying to determine the ways of knowing recognised in the Canon, it is necessary to see clearly what was meant by this kind of knowledge. The fact that the Buddha claimed to be one of the recluses and Brahmins, who had a personal higher knowledge of a doctrine not found among doctrines traditionally handed down is clear evidence that the Buddha did not claim or consider himself to have a unique way of knowing denied to others.

© දිල්ශාන් මනෝජී රාජපක්ෂ

සංස්. පී. ඒ. අමිල මදුසංක, ජයමල් ද සිල්වා, දිල්ශාන් මනෝජී රාජපක්ෂ,
චන්දන රුවන් කුමාර, එච්. ඒ. ගිහාන් මධුසංඛ, නන්දලා පෙරේරා
'ප්‍රභා' ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, සිවු වැනි කලාපය - 2014/2015
මානවශාස්ත්‍ර පීඨය, කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය

ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ අර්ථකථනය කෙබඳු ද?, ඒ සඳහා පදනම් කරගන්නා නිර්ණායක කවරේ ද? එමෙන් ම ඥානයේ විවිධ මට්ටම් සහ ඥාන විභාගයේ ස්වභාවය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය කෙසේ ද? යනාදිය අධ්‍යයනය කිරීමෙන් තත් කාලීන ඥාන මාර්ග අතුරෙන් බුදු සමයේ විශේෂත්වය මතු කරගත හැකි බව පෙනේ.

ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ නිර්වචනය කුමක් ද?

ඥානය හෙවත් දැනීම පිළිබඳ බෞද්ධ ආකල්පය අවබෝධ කරගත යුත්තේ සම කාලීන භාරතීයයන් භාවිත කළ ඥාන මාර්ග ඇසුරිනි. මේ සඳහා අවශ්‍ය මූලික මඟ විවර කරදෙන මූලාශ්‍රයක් ලෙස සංගාරව සූත්‍රය හඳුනාගත හැකි ය. “මෙලොව දී ම අවසාන වන්නා වූත් අන්තර්ඥානයක් (දිට්ඨධම්මාභිඤ්ඤා වොසනපාරමීප්පත්තා) සාක්ෂාත් කර ඇත්තේ ය යැ යි ද, ආගම්වල ආදි කර්තෘන් (ආදි බ්‍රහ්මචරියකං) යැ යි කියා ගන්නා වූ ද, ඇතැම් ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන් අතරින් ශ්‍රමණ හවත් ගෞතමයන් කවරෙක් වන්නේ ද?”¹ යනුවෙන් වේද පාරප්‍රාප්ත සංගාරව බමුණා කළ විමසීමේ දී බුදු රජුන් පිළිතුරු දෙන අවස්ථාව මෙහි ලා වැදගත් කරුණක් අනාවරණය කරනු පෙනේ.

එනම්, “මෙලොව දී ම අවසාන වූත්, ඉන් එහා නො වන්නා වූත්, අන්තර්ඥානයක් උපදවා අභිඤ්ඤාවන්ගෙන් පර තෙරට පත් වූ ආගම්වල ආදි කර්තෘන් යැ යි උරුමකම් කියා ගන්නවූත් අතර වෙනසක් ඇතැ යි මම කියමි. මෙලොව දී ම අවසාන වූ අන්තර්ඥානයක් උපදවා අභිඤ්ඤාවන්ගෙන් පර තෙරට පත් සම්ප්‍රදායවාදී (අනුස්සවිකා) වන මහණ බමුණෝ සිටිති. ත්‍රි විද්‍යාවෙහි පර තෙරට පත් බ්‍රාහ්මණයෝ (තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණා) මෙවැන්නෝ ය. එමෙන් ම මෙලොව දී ම අවසාන වූ අන්තර්ඥානයක් උපදවා ආගමික ආදි කර්තෘන් යැයි උරුමකම් කියන්නා වූ හුදු ශ්‍රද්ධා මාත්‍රයෙන් යුක්ත (කේවල සද්ධාමත්තකේත) තර්කග්‍රාහී (තක්කී) අධිභෞතික අනුමානය (විමංසී) දරන මහණ බමුණෝ ද වෙති. එමෙන් ම මෙලොව දී ම අවසාන වූ අන්තර් ඥානයක් සාක්ෂාත් කර පෙර නො ඇසූ විරු ධර්මයක් තමන් ම දැන ප්‍රකාශ කරන්නා වූ (සාමඤ්ඤේව ධම්මං අභිඤ්ඤාය) ආගමක ආදි කර්තෘන් යැ යි උරුමකම් කියන්නා වූ

ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණ කෙනෙක් ද වෙති. ඒ අතුරෙන් මම වූකලී සාම්ප්‍රදායික වශයෙන් පෙර නො ඇසූ විරූ ධර්මයක් පෞද්ගලික සත්‍යාසනණයෙන් තමන් ම දැන ඒ ධර්මය ඇසුරෙන් මෙලොව දී ම අවසාන වූ, ඉන් එහා නො වන්නා වූ අන්තර් ඥානයක් සාක්ෂාත් කරගත් අය අතුරින් කෙනෙක් වෙමි”² යනුවෙන් බුදු රදුන් සංගාරව බමුණාට පහදාදෙයි.

මෙහි දී බුදු රදුන් තමන් වහන්සේට පූර්ව ගාමී වූ හා සම කාලීන වූ චින්තකයන් ඥානය ලබාගැනීමට උපයෝගී කරගත් මාර්ග තුන් වැදැරුම් කොටගෙන හැර දක්වන ආකාරය මහාවාර්ය කේ. එන්. ජයතිලක මහතා දක්වා ඇත්තේ මෙසේ ය.

1. ශ්‍රැතිය අධිකාරියෙහි ලා සැලකූ සම්ප්‍රදායවාදීන් (අනුස්සවිකා)
2. තාර්කිකයන්, අධිභෞතිකවාදීන් (තක්කී විමංසි)
3. අනුභූතිවාදීන් (තමන් අවබෝධ කර ගත් සත්‍යයන් හා තමන්ගේ ධර්මයන් ගැන පෞද්ගලික සත්‍යාසනණයකින් උසස් ඥානයක් ලැබුවන්)³

මේ තෙවැදැරුම් ඥාන මාර්ග අතරින් බුදු රදුන් තමන් වහන්සේ තෙ වැනි ගණයට අයත් වන බව ප්‍රකාශ කර ඇත. බුදු රදුන් තෝරාගත් මේ ඥාන මාර්ගය අනෙක් ඥාන මාර්ග අතුරින් පැහැදිලි ව ම වෙනස් වන අතර ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ නිර්වචනය ද (එනම්, තමන් අවබෝධ කරගත් සත්‍යයන් හා තමන්ගේ ධර්මයන් ගැන පෞද්ගලික සත්‍යාසනණයෙන් යුත් ගවේෂණාත්මක උසස් තත්ත්වය යි.) මෙහි දී ඉදිරි පත් වන බව පෙනේ. එබැවින් ඥානෝපායන් ලෙස ඉහත පළමු ව දැක්වූ අනුශ්‍රවයට මුල් තැන දුන් පිරිස (අනුස්සවිකා), හා දෙ වනු ව දැක්වූ තර්කයට හා විමර්ශනයට මුල් තැන දුන් බුද්ධිවාදීන් (තක්කී විමංසි) පිළිබඳ බෞද්ධ ආකල්පය සතුවදායක නො වන බව පෙනේ.

තත් කාලීන ඥාන මාර්ග පිළිබඳ විචරණය කෙරෙන සංගාරව සූත්‍රයෙන් පරිබාහිර තවත් වැදැගත් මූලාශ්‍රයයක් වනුයේ වංකී සූත්‍රය යි. එහි දී පෙන්වාදෙන ඥාන මාර්ග පහකි. එනම්,

1. සද්ධා
2. රූචි
3. අනුස්සව
4. ආකාර පරිචිතක්ක
5. දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්ති⁴ යනාදිය යි.

බුදු රදුන් මේ ඥාන මාර්ග කෙරේ සිය අසතුව පළ කරන්නේ ඒවායේ පවත්නා මූලික ලක්ෂණයක් වන ද්වාවිධ වූ විපාක (ද්විධාවිපාකා)⁵ සැලැකිල්ලට ගැනීමෙනි. මේ ඥාන මාර්ග පහ ඇතුළු සම කාලීන භාරතීයයන් භාවිත කළ සමස්ත ඥාන මාර්ග පිළිබඳ කාලාම සූත්‍රය සපයන්නේ මහත් වූ ආලෝකයකි. එහි දී බුදුන් වහන්සේ ‘මා’ යන නිපාතය ප්‍රයෝග කොටගනිමින් සිය අසතුව පළ කර තිබෙන ඥාන මාර්ග පහත පරිදි දස වැදෑරුම් ව දැක්විය හැකි වේ.

1. අනුස්සවේන
2. පරම්පරාය
3. ඉතිකිරාය
4. පිටක සම්පදාය
5. තක්ක හේතු
6. නය හේතු
7. ආකාර පරිචිතක්ක
8. දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්ති
9. භබ්බරූපතා
10. සමණො නො ගරුති⁶

මේ ඥාන මාර්ග මූලින් සාකච්ඡා කළ සංගාවච සූත්‍රයේ ඥාන මාර්ග සමඟ ද සමාන වේ. ඒ අනුව කාලාම සූත්‍රයේ දැක්වෙන 1. අනුස්සවේන, 2. පරම්පරාය, 3. ඉතිකිරාය, 4. පිටක සම්පදාය, 5. භබ්බරූපතා, 6. සමණො නො ගරුති යන ඥාන මාර්ග අනුගමනය කළ පිරිස අධිකාරය මත පදනම් වූ සම්ප්‍රදායවාදීන් ලෙස හඳුනාගත හැකි ය. එමෙන් ම මෙහි සඳහන්, 1. තක්ක හේතු, 2. නය හේතු 3.

ආකාර පරිච්ඡේද 4. දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්ති යනාදි ඥාන මාර්ග පදනම් කරගත් සෙසු පිරිස කර්මය සප්‍රමාණ කොට ගත් බුද්ධිවාදීන් ලෙස හඳුනාගත හැකි ය. මේ අන්ත දෙකට ම අයත් නො වන බුදු සමය අනුභූතිවාදය ඥාන මාර්ගය ලෙස සලකා ඇති බව පෙනේ. බුදුන් වහන්සේ අනුදූත වදාළ ඥාන මාර්ගය සෙසු ඥාන මාර්ග අතරින් වැදැගත් වන කරුණු කෙරේ ද අවධානය යොමු කිරීම වටී.

සම්ප්‍රදායවාදය

ලෝකය හා සත්ත්වයා හෙවත් විශ්වය හා ප්‍රජාව පිළිබඳ ඥානය ඇති ලබාගැනීම සඳහා සාම්ප්‍රදායික ක්‍රමවේදයක් ආධාර කරගැනීම නිසා මේ පිරිස සම්ප්‍රදායවාදීන් ලෙස හැඳින්වේ. තමන්ට පෙර විසූ චින්තකයන්ගේ අදහස් එලෙස ම පිළිගැනීම⁷ මොවුන්ගේ ලක්ෂණය යි. ඒ අනුව මවුන් ධර්මය දේශනා කරන්නේ ද සම්ප්‍රදායට අනුකූල ව ම ය.⁸

අනුස්සවය

සම්ප්‍රදායවාදීන් අතුරෙන් අනුස්සවය ඥාන මාර්ගය ලෙස ගත් චින්තකයන් බුද්ධ කාලීන භාරතීය සමාජයේ බහුල ව ජීවත් වූ බව පෙනේ. මුල් බුදු සමය මොවුන් ‘අනුස්සවිකා’ යනුවෙන් හඳුන්වා ඇත. අසා ගැනීම, ශ්‍රවණය කිරීම යන අර්ථ ඇති අනුස්සව යන්නෙහි සම්පූර්ණ අර්ථය ‘ගුරුවරයාගේන් අසා දූත ගැනීම’⁹ යනුවෙන් ගැනීම නිවැරදි ය. මෙය තවදුරටත් පුළුල් ව සලකා බලන විට විචාරයට, කර්මයට ඇතුළත් නො වීම, අපෞරුෂයශීලී (වගකීමක් නොමැති) බව වැනි ගති ලක්ෂණ දැකිය හැකි ය. අනුස්සවය අනුව ම බ්‍රහ්මචර්යාව දෙසීම මීට නිදසුනකි.¹⁰

‘මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය’ නම් ග්‍රන්ථයේ දී මහාවාර්ය කේ. එන්. ජයතිලක මහතා සඳහන් කරන්නේ ඥානෝපායයක් ලෙස අනුස්සවය යන්නෙන් අදහස් කර තිබෙන හා ඒ පිළිබඳ බෞද්ධ ග්‍රන්ථයන්හි දැක්වෙන විවේචනය තෙ වැදැරුම් පරිදි සාකච්ඡා කළ හැකි බව යි. එනම්,

1. දිව්‍යමය අනාවරණය - අනුක්‍රමික ව අතින් අත පැමිණි දිව්‍යමය අනාවරණය හැඟැවූ වෛදික සම්ප්‍රදායය දැක්වීම සඳහා
2. අධිකාරීමය සම්ප්‍රදායය - මූලාශ්‍රය අපැහැදිලි හෝ නිසි ලෙස නො දැක්වෙන යම් අධිකාරීමය සම්ප්‍රදායයක් හැඳින්වීම සඳහා
3. වාර්තාව - මුවින් මුවට (මුඛ පරම්පරානුගත ව) පැමිණි කිසි යම් වාර්තාවක් හැඟැවීම සඳහා¹¹ යනාදිය යි.

අනුස්ථවය ප්‍රධාන ඥානෝපායයක් ලෙස භාවිත කිරීම පැවැතෙන්නේ ප්‍රාග් බෞද්ධ යුගයේ වෛදිකයන්ගේ පටන් ම ය. පසුව බ්‍රහ්මණිකයන් පවා මෙයට ප්‍රධාන තැනක් ලබාදී ඇත. මේ බව වංකී සුත්‍රයෙන් ද පැහැදිලි වේ. “බ්‍රාහ්මණය, මන්ත්‍ර කර්තෘ වූ ද, මන්ත්‍ර පැවැත්වූවන් වූ ද, පුරාණ සෘෂීන් අනුකරණය කරමින් ඔවුන් අනුව ම යන බමුණෝ ඔවුන් කී පරිදි ම කියති. ගැයූ පරිදි ම ගයති.”¹² අධිකාරිය ආසුරෙන් ගොඩනැගෙන වාදය වෛශේෂිකයන් හැර අන් සම්මත ගුරුකුල සියල්ල ම පාහේ පිළිගෙන තිබෙන අයුරු ‘ශබ්ද’ යන්න ප්‍රමාණයක් (සප්‍රමාණ ඥානෝපායයක්) ලෙස ගැනීමට ඒ සියල්ල එකඟ ව සිටීමෙන් පෙනේ. මේ අනුව පූර්ව මීමංසා දර්ශනයෙහි ‘ශබ්ද’ යන්න වෛදිකයන්ගේ පිළිගැනීම් අනුව ම විධානාත්මක ප්‍රකාශයනට මුල් තැනක් ලබාදී ඇත.¹³ න්‍යායයිකයන් ශබ්ද යන්න වාචික හෙවත් විශාරදයන්ගේ සාක්ෂ්‍යයක් ලෙස ගෙන අධිභෞතිකවාද (ඊශ්වරයා) පවා පිළිගෙන ඇත.¹⁴ මීට අමතර ව සාංඛ්‍යයන් මේ විශ්වාසනීය ප්‍රකාශයන් ඥානයේ ස්වයන්ත මූලාශ්‍රය ලෙස පිළිගෙන ඇත. යෝග දර්ශනය මෙකී ආගමික ලියැවිලි උසස් යෝගී ප්‍රතිවේදය ලබාගැනීමට උපයෝගී වන දෙ වන කරුණක් ලෙස සලකා ඇත.¹⁵

නොදන්නා යමක් ඒ පිළිබඳ දන්නා, එසේත් නැතිනම් පෞද්ගලික සන්ධ්‍යාසෂණයක් පවත්නා කෙනකුගෙන් අසා දැනගැනීම බුදු සමය ප්‍රතික්ෂේප නො කරයි. එනමුත් නො දන්නා යමක් ඒ පිළිබඳ නො දන්නා නැතහොත් පෞද්ගලික සන්ධ්‍යාසෂණයක්

නොමැති කෙනෙකුගෙන් ඇසීම හෝ එවැන්නෙක් ලබාදෙන පිළිතුරු බුදු සමය නො පිළිගනී. මේ අනුව අනුස්සවය ගෙන හැර දක්වන්නා ද බුදු සමයෙන් සාධාරණීකරණය නො වේ.

“ඔවුන් කිසිවෙක් බ්‍රහ්මයා ගැන කතා කරන්නේ තමන් දැකීමෙන් නොවේ.”¹⁶ යනුවෙන් අනුස්සවය මත ඥාන ගවේෂණය කිරීමෙන් මතු වන දෝෂ කෙරේ අවධානය යොමු කළ බුදු රදුන් ඇතැම් විටෙක ඒවා මග හරවාගැනීම සඳහා පිළියම් ද සාකච්ඡා කොට ඇත. යම් පුද්ගලයකු (අනාවරණයෙන්, සම්ප්‍රදායයෙන් හෝ වාර්තාවන්ගෙන්) යමක් අසන ලද්දේ ද ඔවුන් කිව යුත්තේ “මා විසින් යමක් (අනාවරණයෙන්, සම්ප්‍රදායයෙන් හෝ වාර්තාවන්ගෙන්) අසන ලද්දේ ද ඒ මෙය පමණක් වන්නේ ය,” යන්න පමණකි. එසේ කියන්නේ නම් ඔහු සත්‍යය රැක කතා කරන්නෙක් වෙයි. නො එසේ නම්, “මා ඇසූ දේ පමණක් සත්‍ය ය, අනෙක් සියල්ල අසත්‍ය ය” යන නිගමනයට බසින්තේ නම්, ඔහු සත්‍යය ආරක්ෂා කරන්නෙක් නො වේ.¹⁷ මෙයින් පැහැදිලි වන ප්‍රධාන කරුණක් වන්නේ, අනුස්සවය පදනම් ව ගොඩනැගුණු විශ්වාස එක්කෝ සත්‍ය හෝ නැති නම් අසත්‍ය හෝ විය හැකි බව බුදු රදුන් සලකා ඇති බව යි. එබැවින් ශුද්ධ ඥාන මාර්ගයක් ලෙස අනුස්සවය ගැනීම සාර්ථක ක්‍රමයක් නො වන බව පෙනේ. එබැවින් බුදු රදුන් සන්දක සූත්‍රයේ දී අනුස්සවය සඳහා ප්‍රතිචාර දක්විය යුතු ආකාරය ද පෙන්වාදෙයි.

අනුස්සවයේ සත්‍යතාව (අනුස්සව - සවිච්චා) පිළිගන්නා වූ ද, අනුස්සවයට අනුකූල ව සම්ප්‍රදායයගත ව අතින් අත පැමිණෙන යමක් වේ ද, ඊට අනුකූල ව (ඉති ඓතිහ පරම්පරාය) ආගමික ලියැවිලිවල අධිකාරියට අනුකූල ව (පිටක සම්පදාය) යම් දහමක් දෙසන්නා වූ ද, එක්තරා යම් ආගමික ඇදුරකු වේ නම්, ඔහු සම්ප්‍රදායවාදියෙක් (අනුස්සවිකො) වේ. එමෙන් ම අනුස්සවයේ සත්‍යතාව එක්කෝ එය යහපත් මතයකින් ගෙන එන ලද්දක් වුව ද (සුස්සුතං පි හොති), නැති නම් අයහපත් මතයක් වුව ද (දුස්සුතං), එසේ ම එය සත්‍ය විය හැකි වුව ද (තථාපි හෝති), නැති නම් එය අසත්‍ය විය හැකි වුව ද (අඤ්ඤථ), යම් ඇදුරෙක් පිළිගන්නේ නම්, ඔහු සම්ප්‍රදායවාදියෙක් වේ. මේ කරුණ දකින යම් බුද්ධිමත් පුද්ගලයෙක්

මෙසේ කල්පනා කරයි. මේ ආචාර්යවරයා සම්ප්‍රදායයවාදියෙකි. ඒ නිසා ඔහුගේ ආගම අසතුවදායක ය. (අනුස්සාසිකං) එහෙයින් ඔහුගේ ධර්මය අත්හැරදැමීම සුදුසු ය.¹⁸ විය හැකි නොහොත් සම්භාවිතාමය කරුණු කෙරේ අවධානය යොමු කොට අනුස්සවය හුදු ඥානය ලෙස පිළිගැනීමේ භයානකකම මෙහි දී පෙන්වාදෙයි. ඒ අනුව අනුස්සවය පදනම් ව ලබන ඥානය කෙරේ සතුව විය නො හැකි බව පෙනේ.

පරම්පරාය

කාලාම සූත්‍රයේ දැක්වෙන පරිදි අනුස්සවය මෙන් ම අධිකාරීමය පදනමකින් ඥානය ලබාගැනීමට සම්ප්‍රදාය ගැති වන තවත් ක්‍රමයක් වන්නේ පරම්පරාය යන්න යි. මෙහි පදගතාර්ථයෙන් පෙළ, ශ්‍රේණිය, අනුක්‍රමය යනාදි අරුත් හැඟැවේ.¹⁹ මෙය සංස්කෘත භාෂාවෙන් ‘ඉති ඓති පරම්පරාය’ යනුවෙන් දැක්වේ. ගුරුවරුන්ගේ අනුපිළිවෙලකට වඩා මෙයින් අදහස් වන්නේ, අවිච්ඡින්න සන්තතියක්²⁰ බව ඡයතිලක මහතාගේ අදහස යි.

ඒ අනුව අනුපිළිවෙලින් අතින් අත පැමිණි ඉගැන්වීම් පද්ධතියක් මෙයින් අදහස් වේ. සමස්ත අර්ථය ගත් විට අඛණ්ඩ ව, අවිච්ඡින්න ව පරම්පරාවෙන් පරම්පරාවට පැවැතීම පරම්පරා නම් වේ. අසම්ප්‍රදායික අධිකාරීත්වයක අඛණ්ඩ ප්‍රවාහයක් හක්කි පූර්ව ගතානුගතිකත්වයකින් වැලැඳගැනීම අවිචාරාත්මක ප්‍රතිචාරයකි. එබැවින් මේ ඥාන මාර්ගය කෙරේ ද බුදු සමය දක්වන්නේ අසතුවදායක ප්‍රතිපදාවකි.

පරම්පරානුගත අඛණ්ඩ ව එන ඥානමාර්ග අවිචාරවත් ලෙස ආධානග්‍රාහී ව වැලැඳගැනීම ජාත්‍යන්ධයන්ගේ ක්‍රියාවක් මෙහි. බුදු රදුන් පෙන්වාදෙන්නේ අට්ටක, වාමක, වාමදේව, විශ්වමිත්‍ර, යමතග්නි, අංගීරස, භාරද්වාජ, වාසෙට්ඨ, කාශ්‍යප, හගු යනාදි බමුණන් මන්ත්‍ර කර්තෘ කොට (මන්තකෘත) ගෙන මන්ත්‍ර ප්‍රවර්තනය (මන්ත්‍ර පවර්තන) කරන බව යි. පෞරාණික මන්ත්‍ර පද (පොරාණං මන්ත්‍ර පදං) අනුව යන ඔවුහු මෙය ම සත්‍ය යැයි කියති. ඔවුන් අන්ධ වේණි පරම්පරාවක් මෙහි. මුල, මැද, අග ආදී වශයෙන් පෙළෙහි සිටින අන්ධයෝ කිසිවක් නො දකිති.²¹

ඉතිකිරාය

සාම්ප්‍රදායික අධිකාරිය පදනම් ව පිළිගැනෙන තවත් ඥාන මාර්ගයක් ලෙස ‘ඉතිකිරාය’ යන්න හඳුනාගත හැකි ය. ‘ඉති’ හා ‘කිරා’ යන නිපාත එකතු වීමෙන් තැනෙන ඉතිකිරාය යන්න සඳහා ‘ඉතිහිතිකා’ හෙවත් ‘ඉති හෙතිකා’ යන්න සංස්කෘතයෙන් සමානාර්ථ වන බව ජයතිලක මහතා පෙන්වාදෙයි.²² මෙහි ඉතිහිතිකා යන්නෙන් බ්‍රාහ්මණ හා උපනිෂද් ග්‍රන්ථ අවධානය යොමු කර ඇත්තේ විශ්ව විද්‍යාත්මක හා මරණය උපත පිළිබඳ කල්පිත ගෙන හැර දැක්වීමට යි.

කෙසේ නමුත්, පුවතක් ගෙන හැර දක්වන සුළු උපාධ්‍යානමය කරුණක්, ඉතිහාසයට සම්බන්ධ කරුණක්, පෞරාණික සිද්ධියක් යන්න ඉතිකිරාය යන්නෙන් අදහස් කෙරේ. බ්‍රාහ්මණ දහම ඉතිහාසය පදනම් වී ගොඩනැගුණු සම්ප්‍රදායයකි. එනමුත් බුදු දහම ඉතිහාසය පදනම් නො කරගනී. එය තමන් මෙලොව දී ම සත්‍යාකෂණය කළ හැකි දහමකි. ඒ බව සුත්තනිපාතයේ දැක්වෙන්නේ අනතීතය (අතීතීභං) පදනම් කරගත් බුදු දහම තෘෂ්ණාව තරණය කොට නිර්වාණය ප්‍රත්‍යක්‍ෂ වශයෙන් අවධාරණය කරන බව යි.²³

පිටක සම්පදා

සතුවදායක විය නො හැකි අධිකාරීමය ඥාන මාර්ගයක් ලෙස බුදු සමය පිටක සම්පදා යන්න ගෙන හැර දක්වයි. ශුද්ධ වූ ආගමික පෙළ පොත්වල (මුල් ග්‍රන්ථයන්හි) අධිකාරිය පිළිගැනීම මෙයින් අදහස් කෙරේ. එසේ ම, ශුද්ධ වූ ලියවිලි ආධ්‍යානග්‍රාහී ලෙස ගැනීම ද මෙයින් අදහස් කෙරේ. ප්‍රාග් බෞද්ධ භාරතීය සමාජයේ වෛදික සාහිත්‍යය අධිකාරීමය පදනමකින් ගෙන තිබූ බවට සාධක තිබේ. බෘහදාරණ්‍යක උපනිෂදයේ එන “යම් සේ තෙත් වූ දූවයක ගින්නක් හටගත් කල්හි වෙන් වෙන් වශයෙන් දුම් පටල නැඟී හැම තැන ම පැතිර යා ද, එසේ ම සිවු වේදයෙන් ද ඉතිහාසය පුරා පද්‍ය, ශ්ලෝක, සූත්‍ර ආදී සියල්ලක් ම බමුණන් විසින් ප්‍රස්වා සිතයි”²⁴ යන්න මෙයට නිදසුනකි.

හබ්බ රූපතා

විශ්වාස කටයුතු පුද්ගලයන්ගේ සාක්‍ෂ්‍ය අනුව ඥානය ලබා ගැනීමේ ක්‍රමය, ‘හබ්බරූපතා’ යන්නෙන් අදහස් කර ඇත. ‘හබ්බ’ හෙවත් ‘භවා’ යනු උචිත, යෝග්‍ය, සමර්ථ යන පුද්ගල නො වන මෙන් ම පුද්ගලවාචී අර්ථ කථනයකට ද යෝග්‍ය යෙදුමකි. ඒ අනුව යම් ප්‍රස්තුතයක් යම් සන්දර්භයකට හෝ අවස්ථාවකට මනා ලෙස ගැළැපේ නම්, උචිත වේ නම්, එය පිළිගැනීම හෝ යම් ප්‍රස්තුතයක් පිළිගත් පුද්ගලයෙකු පිළිගැනීමත්, පුද්ගලයාගේ විශ්වසනීයත්වය (යෝග්‍යත්වය) පදනම් ව යම් කරුණක් පිළිගැනීමත් මෙයින් අදහස් වේ.²⁵

යම් ප්‍රස්තුතයක් හෝ යම් කෙනෙක් යහපත් වූ පමණින් එය ම සත්‍ය ලෙස ගැනීම සුදුසු නො වේ. ඒ එය සත්‍ය වීම හෝ අසත්‍ය විය හැකි වීම පිළිබඳ සම්භාවිතාවක් පවත්නා බැවිනි.

සමණෝ නො ගරු

යම් පුද්ගලයකු කරන ප්‍රකාශයක් ඔහුගේ ගෞරව්‍යත්විතභාවය, ඔහු කෙරෙහි ඇති සම්මානනීයත්වය, සමඟ සලකා පිළිගැනීමේ අසතුටුදායක අධිකාරීමය ඥාන මාර්ගය ‘සමණෝ නො ගරු’ යන්නෙන් පෙන්වාදෙයි. ඉහත සඳහන් කළ ‘හබ්බරූපතා’ යන්නෙහි පුද්ගලවාචී අර්ථකථනය සමඟ සසඳන විට පුද්ගලයකුගේ නෛසර්ගික ගුණයන් හෝ වටිනාකම් අදහස් වන විට මෙයින් හැඟවෙන්නේ පුද්ගලයකුගේ ගෞරව්‍යත්විතභාවය යි.²⁶ පුද්ගල විශේෂත්වයක් පදනම් ව අසත්‍ය පිළිගැනීම විචාර බුද්ධියට කරන නිගාමයකි.²⁷ එබැවින් බුදු රජුන් අසතුට පළ කළ මේ ඥාන මාර්ගය බුදුන් වහන්සේගේ අනුගාමිකයෝ ද ප්‍රතික්ෂේප කළ හ.

මෙයට කදිම නිදසුනක් වන්නේ ද්විතියික සංගායනාව සඳහා හේතු වූ දස අකැප කරුණු අතරට එක් වූ ‘ආවිණ්ණ කප්පය’²⁸ පිළිබඳ සංවාදය යි. තමාගේ ගුරු මතය බුද්ධ වචනයට එකඟ නම් එවැනි දේ කැප ලෙසත්, ඊට විරුද්ධ ව යන්නේ නම් එවැනි දේ අකැප ලෙසත් ගැනීම එහි අවසාන පිළිගැනීම විය.

බුද්ධිවාදය

සම්ප්‍රදායික අධිකාරිය පදනම් කරගත් ඥාන මාර්ග පිළිගත් පිරිසට එරෙහි ව තර්කය හා විවේකී චින්තනය පදනම් කොටගෙන විශ්වගත සමස්තය පිළිබඳ පූර්ණ අවබෝධයක් ලබාගැනීමට යොමු වූ පිරිස බුද්ධිවාදීන් ලෙස හඳුනාගත හැකි ය. සත්‍ය වූ ඥානය වක්‍රයාදී ඉඳුරන්ගෙන් ලැබිය නො හැකි බවත්, එමඟින් ලබන ඥානය සැක සහිත බවත්, පෙන්වා දුන් මොවුන් බාහිර ලෝකය යථාර්ථ වශයෙන් නො පවතින හෙයින් හුදු ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යක්‍ෂය මඟින් එය වටහාගැනීමට ප්‍රයත්න දැරීම නිෂ්ඵල බව පෙන්වාදී ඇත.²⁹ තර්කය අවිය කොටගත් මොවුහු මිනිසා හා ලෝකය පිළිබඳ අධිභෞතික මතවාද ගෙන හැර දක්වූ හ. සාම්ප්‍රදායික ඥාන මාර්ගවල දුර්වලතා පෙන්වාදෙමින් භාෂා දැනුම, වාග් වාක්‍යර්ථය, පෞරුෂය වැනි පෞද්ගලික සාධක පදනම් ව ජය පැරදුම තීරණය කරන තර්කය ඥාන මාර්ගය ලෙස පිළිගත් බුද්ධිවාදීහු ස්වමත සාධනයේදීත් පරමත බණ්ඩණයේදීත් තර්කය ම උපයෝගී කරගත් හ. කාලාම සූත්‍රයට අනුව තර්කය සප්‍රමාණ කොට ගනිමින් ඥානය මෙහෙය වූ සතර පිරිසෙන් වැදැගත් පිරිසක් වන්නේ 'තක්ක හේතු' නමින් හැඳින්වූ පිරිස යි.

තක්ක හේතු

බුදු රදුනට සම කාලීනවත්, ඊට පෙරාතුවත් භාරතයේ සිටි ඇතැම් ආගමික ආචාර්යවරු හා චින්තකයෝ ලෝකය පිළිබඳ නිවැරදි ඥානය තර්කය ඇසුරින් ලැබිය හැකි බව විශ්වාස කළ හ.³⁰ මුල් බුදු සමයට අයත් පෙළ පොත්වල හමු වන තක්ක, තක්කී, තක්කිකා යන වචනවලින් ඥානය ලැබීමේ මේ මාර්ගයත්, ඒ මඟින් ඥානය ලැබීමට යොමු වූවනුත් හඳුන්වා ඇති බව පෙනේ. අධිකාරය පදනම් කරගත් ඥාන මාර්ගයන් සම්බන්ධයෙන් අනුස්සවය මූලිකත්වය ගන්නාක් මෙන් මෙහි දී මූලිකත්වය ගන්නේ තර්කය යි. අටුවාව 'තක්ක හේතු' යන්න 'තක්ක ගාහේන' (තර්කයෙන් තේරුම් ගන්නා, තර්කයෙහි ඇලී ගැලී සිටින) යනුවෙන් අර්ථ දක්වා ඇත.³¹ මහාචාර්ය ජයතිලකයන් පවසන පරිදි මෙයින් අදහස් වන්නේ 'තර්කය පදනම් කරගත් මත' යන්න යි.³²

මහාවාර්ය ජයතිලක මහතා පෙන්වාදෙන ආකාරයට පාලි නිකායේ ‘තක්ක’ යන වචනයෙන් දක්වන අදහස පහත දැක්වෙන කරුණු දෙකෙන් එකක් විය යුතු ය. එනම්,

- මේ යුගයෙහි විවාදයට ලක් වූ මතවාද තහවුරු කිරීමට හෝ ඒවා විවේචනය කිරීමට ඉවහල් කරගත් එක්තරා තර්ක විශේෂයකි. ඒවා හුදෙක් තර්කයෙන් ම උත්පාදනය කරන ලද ඒවා යැ යි කෙසේ වත් සැලැකිය නො හැකි ය.
- කාල්පනික බුද්ධිවාදී අධිභෞතික මතයන් ගොඩනැංවීමට ඉවහල් වූ තර්ක විශේෂයකි.³³

ඇතැම් විද්වතුන් තක්කී යන්නෙන් අදහස් කර ඇත්තේ විතණ්ඩවාදීන් බවත්, අඥේයවාදීන් හෝ සංශයවාදීන් ලෙස ද මොවුන් හැඳින්විය හැකි බවත් දක්වා ඇත. මේ මතයෙහි සිටින ඕල්ඩන්බර්ග් මහතා ශ්‍රීක විතණ්ඩවාදීන් සමඟ සසඳමින් භාරතීය විතණ්ඩවාදීන් වර්ග සයකට බෙදා එහි පළමු වැනි පිරිස ලෙස දක්වා ඇත්තේ තමාට ම ස්වීය වූ කිසි දු මතයක් නොමැති ව යම් ප්‍රශ්නයක හැම පැත්තක් ම සලකා බැලූ අමරාවක්බේපවාදීන් හෙවත් සංශයවාදීන් ය.³⁴ විතණ්ඩවාදීන් සදහා පෙළෙහි එන තක්කී යන්න පළමුවෙන් ම භාවිත කර ඇත්තේ විද්‍යාභූෂණ නැමැත්තා ය.³⁵ ඔහුගේ මතය වන්නේ මෙයින් අදහස් වන්නේ බෞද්ධ, ජෛන, බ්‍රාහ්මණ යනාදි පිරිස් බව යි. මේ අදහස කීත් ද පිළිගෙන ඇත. එහෙත් විද්‍යාභූෂණගේ අදහස එතරම් සාධනීය නො වන බව පෙනේ. මහාවාර්ය ජයතිලක මහතා පෙන්වාදෙන ආකාරයට සරලව මෙයින් අදහස් වන්නේ තාර්කිකයෙක් යන්න යි. එසේ ම තර්කය පදනම් කරගෙන අධිභෞතිකවාදී මතයක් ගොඩ නැඟීමට තැත් කළ, ඒ සදහා හුදෙක් තර්කය ම ඉවහල් කරගත් තාර්කිකයන් මෙයින් අර්ථවත් කෙරේ. අටුවාවේ දැක්වෙන ආකාරයට තාර්කිකයන් වර්ග හතරකි. එනම්,

- අනුස්සවිකා තක්කිකා - ආගමික සාහිත්‍යය, ශ්‍රැති සම්ප්‍රදායය අනුව තර්ක කරන පිරිස

ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය

- ජාතිස්ස තක්කිකා - පෙර ජාති සිහි කරන නුවණ ලැබ මම පෙර වූයෙමි ආදී වශයෙන් තර්ක කරන පිරිස
- ඤායි තක්කිකා - කිසියම් ධ්‍යාන ඵලයක් ලැබ ඒ අනුව තර්ක කරන පිරිස
- සුද්ධ තක්කිකා - තර්ක මාත්‍රය ම ගෙන ඒ අනුව තර්ක කරන පිරිස³⁶ යනාදිය යි.

බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේ සඳහන් දෙ සැටක් වන වාද අතරින් තාර්කිකයන් ගෙනහැර දැක්වූ වාද හතරකි. ඒවා මෙහි ඉහතින් සඳහන් කළ තාර්කිකයන් සිවු පිරිසෙන් සුද්ධ තාර්කිකයන්ගේ ම වාද බව පෙනේ.³⁷ තර්කයෙහි ස්වභාවය අනුව යම් මතවාදයක සත්‍යාසත්‍යතාව පිළිබඳ ඥානයක් ලබාගැනීමක් අපේක්ෂා කළ නො හැකි ය. මේ අනුව කෙනකු යම් මතයක් තර්කය පදනම් කරගෙන නො පිළිගත යුතු බව පෙනේ. මේ අනුව බුදු සමය ද තර්කයෙහි පවත්නා ඌනතා රැසක් කෙරේ අවධානය යොමු කර ඇති බව පෙනේ. ඒවා නම්,

- තර්කය තාර්කියාගේ පෞද්ගලික හැකියාව හෝ නො හැකියාව මත රඳා පවතින්නක් වීම.
- තර්කයේ මාධ්‍යය වූ භාෂාව හුදෙක් විත්ත නිර්මිත අවිද්‍යා ජනිත සම්මුතියක් වීම.
- තර්කය මඟින් සත්‍ය බහුත්වයක් නිර්මාණය වීම.
- තර්කය අන්තවාදී දෘෂ්ටිගතයන්ට එළැඹීමට මඟ පාදාදීම.
- තර්කය නිසා ද්වේශය, වෛරය හා කලකෝලාහල හටගැනීමට ඇති ඉඩ කඩ.
- තර්කයේ ඇති අවිනිශ්චිත ස්වභාවය.
- සත්‍යය ඉස්මතු කරලීමේ අව්‍යාජ අරමුණින් බැහැර ව, පටු අරමුණු ඇති ව තර්ක කරන්නන් දක්නා ලැබීම,³⁸ යනාදිය යි.

ඉහත කී කරුණු පැහැදිලි වන තැනක් ලෙස සන්දක සූත්‍රයේ තර්කය පිළිබඳ විග්‍රහය හඳුන්වාදිය හැකි ය. එහි දී තර්කය හා මත පදනම් වූ ආගම් අවශ්‍යයෙන් ම අසත්‍ය නො වුව ද අසතුටුදායක වන බව දක්වයි. තාර්කිකයකු වන යම් ඇදුරකු විසින් ඉදිරි පත් කරන ලද යම් මතයක් ඇතැම් විට හොඳින් තර්ක කරනු ලැබුවක් විය හැකි ය. ඇතැම් විට හොඳින් තර්ක කර ඉදිරි පත් කරනු ලැබුවක් නො විය හැකි ය. එය සමහර විට සත්‍ය විය හැකි අතර සමහර විට අසත්‍යය විය හැකි ය.³⁹ මේ අනුව බලන විට තර්කයෙන් බැස ගන්නා නිගමන සතරාකාර විය හැකි බව පෙනේ. එනම්,

1. සුතක්කිතං තථා - නිවැරදි ව තර්ක කළ මෙන් ම සත්‍ය වූ
2. සුත්තක්කිතං අඤ්ඤථා - නිවැරදි ව තර්ක කළ එහෙත් අසත්‍ය වූ
3. දුතක්කිතං තථා - වැරදි ව තර්ක කළ එහෙත් සත්‍ය වූ
4. දුත්තක්කිතං අඤ්ඤථා- වැරදි ව තර්ක කළ මෙන් ම අසත්‍ය වූ යනාදිය යි

මේ අනුව තර්කයෙන් යම් මතයක් තහවුරු කළ පමණින් එය සත්‍ය යැ යි පිළිගත නො හැකි අතර එය වැරදි යැමට වුවත් ඉඩ කඩ පවතී. වැරදි යැ යි ඉවත දමන ලද මතයක් ඇතැම් විට සත්‍ය වීමට ද ඉඩකඩ ඇත. මේ අනුව ඥානයේ සප්‍රමාණ අගයක් තර්කයට ලබාදිය නො හැකි බව පෙනේ.

නය හේතු

ප්‍රස්තුතයක සත්‍යතාව සම්බන්ධයෙන් අසතුටුදායක නය හේතු යන්න ඥාන මාර්ගයක් ලෙස පිළිගත් භාරතීය චින්තන පැවැතුණු බවට සාක්ෂ්‍ය තිබේ. ජෛනයන් භාවිත කළ සථ්‍යභංගී නය මෙයට කදිම නිදසුනකි. නය හේතු යන්නෙන් ඉහත කී පරිදි ජෛන ආදිත්ගේ අනේකාන්තවාද මෙන් ම අනුමානය ද අදහස් වේ. අතීතයේ සත්‍ය යැ යි සලකන ලද කරුණු අතරින් අනාගතයෙහි ද සත්‍ය වේ යැ යි අනුමාන කිරීම මුළුමනින් ම න්‍යාය විරෝධී හෝ අසතුටුදායක නො වන බව සංයුත්තනිකායේ හා විභංගයේ දැක්වේ.

කෙසේ නමුත් නය මඟින් සත්‍ය ආරක්ෂා නො වන බව බුදු සමයේ අදහස යි.⁴⁰

ආකාර පරිච්ඡේද

ආකාර යනු හේතු හෙවත් කරුණු ය. පරිච්ඡේදක යනු ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම යි. යමක් පිළිබඳ විශ්වාසය ඇති කරගැනීමට ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම ආකාර පරිච්ඡේදක යනුවෙන් හැඳින්වේ. මෙය බුද්ධිමය විශ්වාසයක් ඇති කරගැනීමට ප්‍රමාණවත් හේතූන් මත ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම⁴¹ යනුවෙන් තවදුරටත් සරල කළ හැකි ය. ථෙරවාද න්‍යාය නම් ග්‍රන්ථයේ දී හැගොඩ බේමානන්ද හිමි ආකාර පරිච්ඡේදකය පිළිබඳ තරමක් වෙනස් අදහසක් ගෙන හැර දක්වයි. ඒ අනුව මෙහි ආකාර යනු කාරණය යි. (හේතු යි) පරිච්ඡේදක යනු තර්ක යි. න්‍යායානුකූල ව කල්පනා කරබැලීම ආකාර පරිච්ඡේදකය යි.⁴² එහෙත් මෙහි පරිච්ඡේදක යන්න තර්ක ලෙස ගැනීම දෝෂ සහිත වන බව පෙනේ. කෙසේ නමුත් හුදෙක් හේතූන් මත ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීමෙන් පමණක් යමක් සත්‍ය ලෙස ගැනීම නිවැරදි ඥානයක් සඳහා ප්‍රමාණවත් නො වන බව බෞද්ධ අදහස යි.

දිට්ඨි නිජ්ඣා නක්ඛන්තියා

බුද්ධිවාදී ඥාන මාර්ග අතුරෙන් අවසාන ඥාන මාර්ගය මෙය යි. මේ සඳහා වඩාත් සාධනීය අර්ථකථනය ඉදිරි පත් කරන්නේ අංගුත්තරනිකාය අටුවාව යි. එනම්, කරුණු සලකා බැලීමෙන් හෝ ඒත්තු ගැනීමෙන් පසු ව එය තම මතයට ගැළැපෙන බව පෙනෙන නිසා යමක් පිළිගැනීම දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්තියා⁴³ යනුවෙන් හැඳින්වේ. ආත්මීය රූපි අරුවිකම් සලකා බලා යම් මතයක් පිළිගැනීමෙන් මතු වන දුෂ්කරතා පංචත්තය සූත්‍රයේ දී සාකච්ඡා කර ඇත. මෙහි දී පෙන්වාදී ඇත්තේ සමහර හේතූන් පිළිබඳ සිදු කරන ලද සලකා බැලීම් හෙවත් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම් (ආකාර පරිච්ඡේදක) හා කරුණු සිතා සලකා බැලීමෙන් තම මතයට ගැළැපෙන බව ඒත්තු යන නිසා පිළිගැනීම (දිට්ඨි නිජ්ඣා නක්ඛන්තියා) යනාදිය අනුස්ථවය (අධිකාරිය), රූපිකම්, විශ්වාස ආදිය මත ඇති කර ගත් පක්ෂග්‍රාහී විනා මෙකී මතවාද පිළිබඳ නිශ්චිත සැබෑ පෞද්ගලික සාක්ෂාත්කරණයකින් සනාථ

කරගත් ඥානයක් නොමැති නිසා ඇතැම් මහණ බමුණන් මේ මතවාද පිළිබඳ අසම්පූර්ණ දැනුමක් ලබා එහි ම එල්බ සිටින බව යි.⁴⁴ නිජ්ඣා නං බාමති යන්නෙන් යමක් පිළිබඳ නිවැරදි ගවේෂණයකින් තතු දැනගෙන නිශ්චිත මතයකට පැමිණීම කිසි සේත් බැහැර කොට නැත. ධර්මය අසා සිත්හි දරාගැනීමට කරුණු විශ්ලේෂණය කොට මනා ව ඒත්තු ගත පිළිපැදීම⁴⁵ වංකී සුත්‍රයෙහි දී ප්‍රතිජානාත්මක ලෙස සාකච්ඡා කර තිබීම මෙයට නිදසුනකි.

බුද්ධ කාලීන භාරතීය සමාජයේ මෙකී ඥාන මාර්ග අදහමින් අනුගමනය කළ චින්තකයෝ අන්‍යයන් පහත් කොට සලකා තමන් උසස් කොට දක්වාලීමට මහත් වූ ප්‍රියතාවක් දැක්වූ හ. මේ බව පෙළෙහි සඳහන් ‘ඉදමේව සච්චං මොස මඤ්ඤං’⁴⁶, ‘මය්හං සච්චං තුය්හං මුසා’⁴⁷ යනාදි වශයෙන් ඔවුන් සිදු කළ ප්‍රකාශවලින් පෙනේ. එහෙත් ඔවුන් භාවිත කළ දුර්වල ඥාන මාර්ග නිසා හෙළි වූ සත්‍ය අංග සම්පූර්ණ නො වූවකි. (පච්චේකසච්ච) එබැවින් ඔවුන් දෙසූ සත්‍යයන් ද අංග සම්පූර්ණ නො විණ. එය අලියාගේ ඒ ඒ අවයව පමණක් ස්පර්ශ කළ ජාත්‍යන්ධයන් තම තමන් ලත් අද්දකීම් අනුව අලියා පිළිබඳ ගෙනහැර දැක්වූ විස්තර කථනය මෙහි. හිස, කන, දළ, කය, හොඤ්ඤ, පාද, කළවා, නගුට, වල්ග ස්පර්ශ කළ ඒ ඒ ජාත්‍යන්ධයෝ පිළිවෙළින් අලියා කළ ගෙඩියකි, කුල්ලකි, සී වැලකි, වී බිස්සකි, නගුලකි, ටැඹකි, වංගෙඩියකි, මෝල්ගසකි, මුස්තකි යනාදි වශයෙන් තම අද්දකීම් අනුව විවරණය කොට අවසානයේ කලහ කරගත් හ.⁴⁸ එලෙසින් එක් පැත්තක් පමණක් ගෙන තම මතයෙහි ඇලුණු ඇතැම් මහණ බමුණෝ විරුද්ධ මත දරන්නවුන් සමඟ විවාද කරති.⁴⁹ දහම නො දහම, වැඩ අවැඩ නො දත්⁵⁰ ඔවුහු දහම මෙබඳු ය, එබඳු නො වේ, ධර්මය එබඳු ය, මෙබඳු නො වේ යැයි වාදයිලී ව කලහ කරන්නන් මුඛ නැමැති අඩියට්ටලින් පහර දෙමිනි.⁵¹

බෞද්ධ ඥාන මාර්ගය

එබැවින් ඥාන මාර්ග පිළිබඳ අධ්‍යයනයක නිරත බුද්ධ කාලීන ඇතැම් අබෞද්ධ පිරිස් පවා පැවති ඥාන මාර්ග පිළිබඳ සතුටු වූ බවක් නො පෙනේ. අධිකාරියට හා බුද්ධිවාදයට මුල් තැන දුන් සම කාලීනයන් අතර පෙර නො ඇසූ විරූ දහමක් (නොහොත් ඥාන

මාර්ගයක්) සොයා යෑමේ අවශ්‍යතාව මතු කිරීමේ පෙලැඹවීම උපනිෂද්‍යුගයේ පටන් සිදු වූවකි. එබැවින් ලෝකය හා සත්ත්වයා පිළිබඳ යථාර්ථවාදී ඥානය ලබාගැනීම ඉන්ද්‍රියානුබද්ධ මනසින් සිදු කළ හැකි බව පිළිගත් ඇතැමුන් අනුභූතිවාදය භාවිත කොට තිබුණේ බුද්ධ කාලයටත් පෙරාතුව යි. විශේෂයෙන් ම මධ්‍ය කාලීන හා පශ්චාත් කාලීන උපනිෂද්‍ය වින්තකයෝ මෙහි දී මූලිකත්වය ගත් හ. මොවුන්ගේ ඥාන මාර්ගය යෝගී ප්‍රත්‍යක්‍ෂය විය. ප්‍රත්‍යක්‍ෂය ප්‍රධාන කොටස් දෙකකි. එනම්,

1. ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යක්‍ෂය
2. අභිනිද්‍රිය ප්‍රත්‍යක්‍ෂය, යනාදිය යි.

ඇස, කන, නාසය, දිව, ශරීරය සහ මනස යන ෂඩ් ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් ලබාගන්නා දැනුම හෙවත් ඥානය ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යක්‍ෂය හෙවත් ඉන්ද්‍රිය ඥානය ලෙස දැක්වේ. මිනිසා හා විශ්වය පිළිබඳ ෂඩ් ඉන්ද්‍රියන් ඇසුරු කොට තම තමන් දැන දැන ම නිරීක්ෂණය කොට ලබන ඥානය මේ යටතේ විචරණය කෙරේ. මෙසේ ඉන්ද්‍රියානුභූතී ව ලබන ඥානය ස්වයංභූ ඥානය වශයෙන් පෙළ පොත්වල දැක්වේ.⁵² බුදු සමය යමක් දැක ඒ පිළිබඳ කතා කිරීම හා යමක් අසා ඒ පිළිබඳ කතා කිරීම අතර පැහැදිලි වෙනසක් දකියි. එහි දී යමක් පිළිබඳ කතා කරන්නේ නම් එය අද්දැකීමට පාත්‍ර වී තිබීම වැදගත් කොට සැලැකේ.⁵³

යෝගී ප්‍රත්‍යක්‍ෂය හුදෙක් ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යක්‍ෂයෙන් නො නවතී. එය මානසික වශයෙන් ප්‍රගුණ කිරීමට 'භාවනා' යන්න භාවිත කෙරේ. ප්‍රාග් බෞද්ධයෝ පවා සමථය වඩා රූපාවචර, අරූපාවචර තත්ත්වයන් උපදවා ගත් හ. පෙර විසූ කඳ පිළිවෙළක් (පුබ්බේනිවාසානුස්සතිය) සත්ත්වයන් උපදින මිය යන ස්වභාවයක් (චූතුපපාත ඥානය) දැනගැනීම දක්වා පැමිණි ඒ යෝගීවරුන්ගෙන් ඉදිරියට පැමිණි බුදු සමය අභිනිද්‍රිය ප්‍රත්‍යක්‍ෂය භාවිත කොට පැමිණිය හැකි ඉහළතම තලය වන සියලු ආසව්‍යය කිරීමේ ඥානය (ආසවක්ඛය ඥානය) උපදවාගන්නා ආකාරය පෙන්වාදී ඇත. යමකු යම් ප්‍රස්තුතයක් පිළිගත යුත්තේ ඒ පිළිබඳ ස්වීය ව පෞද්ගලික ඥානයක් ඇති ව යි. ඒ බව 'අත්තනාව ජානෝයාථ'⁵⁴, 'සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා'⁵⁵, 'සයමේව ධම්මං අභිඤ්ඤාය'⁵⁶, 'පච්චත්තං වේදිතබ්බෝ විඤ්ඤති'⁵⁷ යනාදි

ලෙස නොයෙක් තැන්හි දී අවධාරණය කර තිබේ. එමෙන් ම බුදු සමය ඥානය, ඥාන විභාගය හුදෙක් ප්‍රස්තුතයක් ලෙස සාකච්ඡා කොට ඉවත දැමීමට නො ව එහි කේන්ද්‍රීය ඵලය පරම සැපය වන නිර්වාණය (නිබ්බාණං පරමං සුඛං)⁵⁸ සාක්ෂාත් කරගැනීම අවධාරණය කරන්නේ නිතැතින් ම ය.

යම් ධර්මයක් පෞද්ගලික ප්‍රත්‍යක්ෂයෙන් දැනගත් විශිෂ්ට ඥානයක් සතු ව සිටින යම් මහණ බමුණු කෙනෙක් වේ ද, තමන් වහන්සේ ද එවැන්නෙක් බව බුදු රදුන් අවධාරණය කර ඇත. මෙහි දී බුදු රදුන් පෙන්වාදී ඇත්තේ සාම්ප්‍රදායික වශයෙන් අතින් අත පැමිණි මතවාදයන්හි හමු නො වන යම් ධර්මයක් (පුබ්බේ අනනුස්සුතේසු ධම්මේසු)⁵⁹ තමන් වහන්සේ පෞද්ගලික ව අවබෝධ කරගත් බව යි. මෙයින් අත්‍ය ශ්‍රමණයන් ආරෝපණය කරගත් අසහාය කේවල ඥානයක් පිළිබඳ ආකල්පය තවදුරටත් සාකච්ඡා කළ හැකි මුත් මෙහි දී අපගේ අවධානය යොමු වන සුවිශේෂ පැතිකඩක් පිළිබඳ බෞද්ධ ආකල්පය සොයා බැලිය යුතු වේ. එනම්, බුදුන් වහන්සේ සම කාලීන ඇතැම් ශ්‍රමණයන් ආරෝපණය කරගත් සර්වඥා සංකල්පය ප්‍රතික්ෂේප කොට ත්‍රි විද්‍යාව (තිස්සො විජ්ජා) දන්නා කෙනකු ලෙස හඳුනාගැනීම යි. තේවිජ්ජ වච්චගොත්ත සූත්‍රයේ දක්වෙන පරිදි අනුව බුදු රදුන් තමන් වහන්සේට ත්‍රිවිද්‍යා ඥානයක් පමණක් ඇති බව අවධාරණය කර තිබේ.

ආන්තික සටහන්

1. මජ්ඣිමනිකාය, 2, සංගාරව සූත්‍රය, එම, පි. 738.
 “සන්ති ඛො හො ගොතම, එකෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා දිට්ඨධම්මාහිඤ්ඤා වොසානපාරමිප්පත්තා ආදිබ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති. තත්‍ර හෝ ගෝතම යෙ තෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා දිට්ඨධම්මාහිඤ්ඤාවොසානපාරමිප්පත්තා ආදිබ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති, තෙසං භවං ගොතමො කතමෝති?”
2. එම, පිත 738.
 “සන්තිභාරද්වාප, එකෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා අනුස්සවිකා, තෙ අනුස්සවෙන දිට්ඨධම්මාහිඤ්ඤාවොසාන පාරමිප්පත්තා ආදි බ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති සෙයාථාපි බ්‍රාහ්මණා තේවිජ්ජා. සන්ති පනභාරද්වාප එකෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා කේවලං සද්ධාමත්තිකෙන දිට්ඨධම්මාහිඤ්ඤා වොසානපාරමිප්පත්තා ආදි බ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති, සෙයාථාපි තක්කි විමංසී. සන්ති භාරද්වාප, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බේ අනනුස්සුතේසු ධම්මේසු සාමඤ්ඤේව ධම්මං අහිඤ්ඤාය

දිව්‍යධර්මමාහිඤ්ඤාවොසානාපාරම්පත්තා ආදිබ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති... තත්‍ර භාරද්වාජ යෙ තෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා පුබ්බේ අනන්‍යස්සුතෙසු ධම්මේසු සාම්ඤ්ඤෙව ධම්මං අභිඤ්ඤාය දිව්‍යධර්මමාහිඤ්ඤාවොසානපාරම්පත්තා ආදිබ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති තෙසාහමස්මි.”

3. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, පි. 246.

4. මජ්ඣිමනිකාය 2, වංකී සූත්‍රය, එම, පි. 656.

“සද්ධා රුචි අනුස්සවො ආකාරපරිචිතක්කෙ දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්ති”

5. එම, පි.656.

“පඤ්ච ධම්මා දිට්ඨෙව ධම්මෙ ද්විධා විජානා”

6. අංගුත්තරනිකාය 1, කාලාම සූත්‍රය, එම, පි. 336.

“එඵ තුම්හෙ කාලාම මා අනුස්සවේන, මා පරම්පරාය, මා ඉතිකිරාය, මා පිටක සම්පදාය, මා තක්ක හේතු, මා නය හේතු, මා ආකාර පරිචිතක්ක, මා දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්තියා, මා හබ්බරුපනාය, මා සමණො නො ගරුති”

7. විමලසාර හිමි නෙපමිදණ්ඬේ, බුද්ධ කාලීන භාරතීය ඥාන මාර්ග, මාගධි ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 92, ප්‍රධාන සංස්: ධීරානන්ද හිමි මොල්ලිගොඩ, පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන සංසදය, ශ්‍රී ජ’පුර විශ්වවිද්‍යාලය, නුගේගොඩ, 1992, පි. 120.

8. මජ්ඣිමනිකාය 2, සන්දක සූත්‍රය, එම, පි. 322.

“පුනච පරං හික්ඛවේ ඉධෙකච්චො සත්ථා අන්දස්සවිකො හොති අනුස්සව සච්චො සො අනුස්සවෙන ඉතිහිතින පරම්පරාය පිටක සම්පදාය ධම්මං දෙසෙති. අනුස්සවිකස්ස බොපන සන්දක...”

9. විමලසාර හිමි නෙපමිදණ්ඬේ, බුද්ධ කාලීන භාරතීය ඥාන මාර්ග, මාගධි ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 92, එම, පි. 120.

10. මජ්ඣිමනිකාය 2, සංගාරව සූත්‍රය, එම, පි. 738.

“ඒකෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා අනු ස්සවිකා, තෙ අනු ස්සවේන දිව්‍යධර්මමාහිඤ්ඤාවොසානාපාරම්පත්තා ආදිබ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති...”

11. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 264.

12. මජ්ඣිමනිකාය 2, වංකී සූත්‍රය, එම, පි. 656.

“යෙපිතෙ බ්‍රාහ්මණානං පුබ්බකා ඉසයොමත්තානං කත්තාරො මත්තානං පවත්තාරො, එයෙසමීදං තරහි බ්‍රාහ්මණ පොරාණං මත්තපදං ගීතං පවුත්තං සමිහිතං තදනුගායන්ති, තදනු භාසන්ති, භාසිත මනුභාසෙන්ති, චචිතමනු වාචෙත්ති”

13. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 248.

14. එම, පි. 248.

15. එම, පි. 250.

16. දීඝනිකාය 1, තේවිජ්ජ සූත්‍රය, එම, පි. 598.

“මයං ඒතං ජානාම, මයං ඒතං පස්සාම, සත්ථාවා බ්‍රහ්මයේන වා බ්‍රහ්මා යාහිං වා බ්‍රහ්මාහි”

17. මජ්ඣිමනිකාය 2, වංකී සූත්‍රය, එම, පි. 656.

“සුපද්දහිතං යේච හොති, සුරුචිතං යේච හොති, සුපරිචිතක්කිතං යේච හෝති, සුනිජ්ඣායිතං යේච හොති, තඤ්ච හෝති ඊත්තං තුවචං මුසා නො වෙපි..., භුතං

කුවීම අනුඤ්ඤා, සවිච මනුරක්ඛනා, භාරද්වාජ විඤ්ඤාණා පුරිසෙන නාලංමන්ථ ඵකංසෙන නිට්ඨං ගන්තුං ඉදමේව සවිචං මොසමඤ්ඤන්ති”

18. මජ්ඣිමනිකාය 2, සන්දක සූත්‍රය, එම, පි. 322.

“ඉධෙකච්චො සන්ථා අනුස්සවිකො හොති. අනුස්සව සවිචො, සො අනුස්සවෙන ඉති ඓතිහපරම්පරාය පිටක සම්පදාය ධම්මං දෙසෙති. අනුස්සවිකස්ස ඛො පන... සන්ථුනො අනුස්සව සවිචස්ස සුස්සුතම්පි හොති, දුස්සුතම්පි හොති, තථාපි හොති, අඤ්ඤාථාපි හොති, තත්‍ර විඤ්ඤා පුරිසො ඉති පටිසඤ්චික්ඛාති. අයං ඛො භවං සන්ථා අනුස්සවිකො... සො අනුස්සාසිකං ඉධං බ්‍රහ්මවරියං ති ඉති විදිත්වා තස්මා බ්‍රහ්මවරියා නිබ්බිජ්ජා පක්කමති.”

19. Edited by: Davids Rhys, Stede William, The pali text society’s, Pali English Dictionary, Luzac and company, Ltd. London, 1966, Pg 420.

20. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 289.

21. මජ්ඣිමනිකාය 2, වංකි සූත්‍රය, එම, පි. 656.

“සෙය්‍යථාපි භාරද්වාජ, අන්ධවේණී පරම්පරාසංසන්ථා පුරිමොපි න පස්සති, මජ්ඣිමොපි න පස්සති, පච්ඡිමොපි න පස්සති, ඒව මේව ඛො භාරද්වාජ, අන්ධවේණුපමං මඤ්ඤ බ්‍රාහ්මණානං භාසිතං සම්පජ්ජති.”

22. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 286.

23. සුත්තනිපාතය, මෙන්තගු සූත්‍රය, එම, පි. 322, ගාථාව 1057.

“දිට්ඨෙ ධම්මෙ අනිතිනං - යංවිදිත්වා සනොචරෙ තරෙ - ලොකෙ විසන්තිකං”

24. විමලසාර හිමි නෙළුමිදණ්ඩේ, බුද්ධ කාලීන භාරතීය ඥාන මාර්ග, මාගධි ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 92, එම, පි. 121.

25. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 289.

26. එම, පි. 297.

27. විජේබණ්ඩාර වන්දිම, මොරටුවගම එච්. එම්, ආදී බෞද්ධ චින්තනය, අදහස් කිහිපයක්, එස්. ගොඩන් සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 1985, පි. 19.

28. චුල්ලවග්ගපාළිය 2, සත්තසතිකක්ඛන්ධකය, එම, පි. 580.

29. විමලසාර හිමි නෙළුමිදණ්ඩේ, බුද්ධ කාලීන භාරතීය ඥාන මාර්ග, මාගධි ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 92, එම, පි. 121.

30. තිලකරත්න හේ. මු, මහාවාර්ය කේ. එන් ජයතලක දර්ශනය, එස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 2001, පි. 3.

31. Manorathapûrāḍi – II, Editor: Walleser Max, Kopp Hermann, The Pali Text Society, Oxford, 1967, Pg. 305.

“මා තක්ක හේතුති තක්ක ගාහේන මා ගන්හිතෙ”

32. තිලකරත්න හේ. මු, මහාවාර්ය කේ. එන් ජයතලක දර්ශනය, එම, පි. 4.

33. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 418.

34. තිලකරත්න හේ. මු, මහාවාර්ය කේ. එන් ජයතලක දර්ශනය, එම, පි. 4.

35. එම, පි. 5.

36. දීඝනිකායට්ඨ කථා, බ්‍රහ්මජාල සුත්ත වණ්ණනා, පඨම වග්ගො, සයිමන් හේවාචිතාරණ, කොළඹ, 1918, පි. 76.

ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය

“තත්ථ චතුබ්බිධො තක්කි, අනුස්සතිකො, ජාතිස්සරෝ, ලාභී, සුද්ධතක්කිකෝ”

37. දීඝනිකාය 1, බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය, එම, පි. 26 - 52.

38. මේධානන්ද හිමි දේවාලේගම, තර්කය පිළිබඳ බෞද්ධ විචාරය, සම්භාෂා, චතුර මාසික අධ්‍යාපන සංග්‍රහය, 4වන කලාපය, සංස්: අදිකාරි ඒ, වෙලගෙදර විජිත, අධ්‍යාපන හා උසස් අධ්‍යාපන අමාත්‍යාංශයේ පිරිවෙත් අධ්‍යාපන ශාඛාවේ ප්‍රකාශනයකි, බත්තරමුල්ල, 1992, පි. 118.

39. මජ්ඣිමනිකාය 2, සන්දක සූත්‍රය, එම, පි. 322.

“ඉධෙකච්චො සත්ථා තක්කි හොති විමංසි, සො තක්ක පරියාහනං, විමංසානුවරිතං සයං පටිභානං ධම්මං දේසෙති. තක්කිස්ස බො පන... සත්ථුනො විමංසිස්ස සුතක්කිනම්පි හොති දුත්තක්කිනම්පි හොති, තථාපි හොති අඤ්ඤාපි හොති.”

40. විජේබණ්ඩාර වන්දිම, මොරටුවගම, එම්. එච්. ආදී බෞද්ධ චින්තනය, අදහස් කිහිපයක්, එම, පි. 70.

41. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 289.

42. බේමානන්ද හිමි, හැගොඩ, ටෙරවාද න්‍යාය, කතා ප්‍රකාශනයකි, 1992, පි. 102.

43. අංගුත්තරනිකාය අටුවාව 1, (මනෝරථපූර්ණ) හේවාචිතාරණ, 1923, පි. 418.

“අම්භාකං නිජ්ඣායිත්වා චම්ත්වා ගහිත දිට්ඨියා සද්ධං සමෙති”

44. මජ්ඣිමනිකාය 3, පඤ්චත්තය සූත්‍රය, එම, පි. 38.

“තෙසං චත අඤ්ඤතෙව සද්ධාය, අඤ්ඤත්‍ර රුචියා, අඤ්ඤත්‍ර අනුස්සවා, අඤ්ඤත්‍ර ආකාර පරිචිතක්කා, අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨි නිජ්ඣානක්ඛන්තියා පඤ්ඤන්තං යේව ඤාණං භවිස්සති. පරිසුද්ධං පරියෝදාතන්ති නෙ තං ටානම විජ්ජති. පච්චන්තං බො පන ඤාණො අසති පරිසුද්ධෙ පරියොදාතෙ, යද් අපි තෙ හොන්තො සමණ බ්‍රහ්මණා තත්ථ ඤාණභාගමන්තං ඒව පරියොදපෙන්නි, තද් අපි තෙසං භවතං සමණ බ්‍රාහ්මණානං අක්ඛායති”

45. මජ්ඣිමනිකාය 2, චංකි සූත්‍රය, එම, පි. 660.

“සුත්වා ධම්මං ධාරෙති, ධනානං ධම්මානං අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මං නිජ්ඣානංඛමන්ති ධම්මා නිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායාති”

46. උදානපාළි, පඨම නානාතිත්ථිය සූත්‍රය, එම, පි. 260.

47. මහානිද්දේසපාළි, චූලවිදුහ සූත්‍ර නිද්දේස, එම, පි. 402.

“තක්කං විතක්කං සංකප්පං තක්කයිත්වා විතක්කයිත්වා සංකප්පයිත්වා, දිට්ඨිගතාති. ජනෙත්ති සඤ්ජනෙත්ති නිබ්බතෙත්ති අභිනිබ්බතෙත්ති, දිට්ඨි ගතාති ජනෙත්වා සඤ්ජනෙත්වා නිබ්බතෙත්වා අභිනිබ්බතෙත්වා මය්හං සච්චං තුය්හං මුසාති ඒවාමාහංසු, ඒවං කථෙන්නි, ඒවං භණන්ති ඒවං දීපයන්ති ඒවං වොහරන්තිති. තක්කඤ්ච දිට්ඨිසු පකප්පයිත්වා සච්චං මුසාති ද්වයධ මම මාසු”

48. උදානපාළි, පඨම නානාතිත්ථිය සූත්‍රය, එම, පි. 262.

49. එම, පි. 262.

“ඉමෙසු කිර සජ්ජන්ති - ඒකෙ සමණ බ්‍රාහ්මණා විග්ගේ හ නං විචදන්ති - ජනා ඒකංගදස්සිනො”

50. එම, පි. 260.

“අත්ථං න ජානන්ති අනත්ථං න ජානන්ති ධම්මං න ජානන්ති අධම්මං න ජානන්ති”

51. එම, පි. 260.

“තෙ හණ්ඩනජානා කලහජානා විවාදාපන්නා අක්කමක්කං මුඛසන්නිති විකුදන්නා විහරන්නි ඵදිසො ධම්මො නෙදිසො ධම්මො - නෙදිසො ධම්මො ඵදිසො ධම්මොති”

52. විමලසාර හිමි නෙඵමදණ්ඨේ, බුද්ධ කාලීන භාරතීය ඥාන මාර්ග, මාගධි ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 92, එම, පි. 123.

53. ජයතිලක කේ. එන්, මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 679.

54. අංගුත්තරනිකාය 1, කාලාම සූත්‍රය, එම, පි.26.

55. සංයුත්තනිකාය 2, සමණ බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, එම, පි.26.

56. එම, පි. 26.

57. දීඝනිකාය 3, පාථික සූත්‍රය, එම, පි. 8.

58. ධම්මපදපාළි, එම, පි. 76.

59. සංයුත්තනිකාය 2, ගෝතම සූත්‍රය, එම, පි.16.

මූලාශ්‍රය නාමාවලිය

ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රය

අං. නි. 1 (1960), 2 (1962), 4 (1970), 5 (1977), බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල.

අං. නි. අටුවාව 1, (මනෝරථපූර්ණ) හේවාචිතාරණ, 1923.

බුද්දකපාඨ, ධම්මපදපාළි, උදානපාළි, (1960), සුත්තනිපාතය, (1977) පටිසම්භිදාමග්ග (1979), පේටකෝපදේසය (1989), බුද්ධවංසපාළි (1979), මහානිද්දේසපාළි (1961), බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල.

චුල්ලවග්ගපාළි 2, බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල, 1979.

දී. නි. 1, (1962), 2 (1976), 3 (1976), බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල
දීඝනිකායට්ඨකථා, පඨම වග්ගො, සයිමන් හේවාචිතාරණ, කොළඹ, 1918.

දීඝනිකාය ටීකා, සෝමාවතී හේවාචිතාරණ, මරදාන, 1967.

පපඤ්චසුධනී 1, හේවාචිතාරණ, 1948.

පපඤ්චසුදනී III, සිංහල පරිවර්තනය.

පාචිත්තියපාළි 1, බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල, 1981.

ම. නි. 1 (1973), 2 (1973), 3 (1974), බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල.

ඥානය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය

- මනෝරථපුරාණ, හේවාචිතාරණ, 1923. මිලින්ද ප්‍රශ්නය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල, 1997.
- සං. නි. 1 (1960), 2 (1962), 3 (1983), 4 (1981), 5 I (1982), 5 II (1983), බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල.
- සාරත්ථදීපනී (සාරිපුත්ත මහ නා හිමි සම්පාදනය කළ) සංස්: දේවරක්ඛිත හිමි බිහාල්පොල, සිරි ඥානිස්සර හිමි, ප්‍රකාශක, ඩී. ජී. වික්‍රමසිංහ අප්පුහාමි, 1914.
- සුමංගලවිලාසිනී 1, බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනා, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවල, 2008.
- සුමංගලවිලාසිනී 1, හේවාචිතාරණ, 1918.
- Manorathapûraõi – II, Editor: Walleser Max, Kopp Hermann, The Pali Text Society, Oxford, 1967.
- Manorathapûraõi - III, Editor: Kopp Hermann, The Pali Text Society, Oxford, 1998.

ද්විතීයික මූලාශ්‍රය

- අභයවංශ, කපිල, ඉමැනුවෙල් කාන්ට්ගේ ඥාන විභාගයක බෞද්ධ වින්තනය ඇසුරින් කෙරෙන අධ්‍යයනයක්, පාලි හා බෞද්ධ පශ්චාත් උපාධි ආයතනය, කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය, 1997.
- අරියවිමල හිමි, කොස්වත්තේ, බුද්ධ ධර්මය, සමයවර්ධන, මරදාන, 1996.
- ආනන්ද හිමි, උඩුභාවර, ත්‍රිපිටකයෙන් හෙළි වන බුද්ධ චරිතය, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 2000.
- උත්තරානන්ද හිමි, ඉදුරුවේ, දෘෂ්ටි විභාගය, ඉදුරුව මුද්‍රණ ශිල්පියෝ, ඉදුරුව, 1972.
- කලුපහන, ඩී. ජේ. භාරතීය දර්ශන ඉතිහාසය, රාජ්‍ය භාෂා දෙපාර්තමේන්තුවේ ප්‍රකාශන අංශය, 1963.
- කාරියවසම්, තිලක්, බෞද්ධ දර්ශනය හා සංස්කෘතිය - සංකල්පීය විග්‍රහයක්, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 2008.
- බේමානන්ද හිමි, හැගොඩ, ථේරවාද න්‍යාය, කතෘ ප්‍රකාශනයකි, 1992.
- ගල්මංගොඩ, සුමනපාල, ආදී බෞද්ධ දර්ශනය, මූලධර්ම විග්‍රහයක්, සරස්වතී ප්‍රකාශන, දිවුලපිටිය, 2007.
- ගුණසේන, දේශප්‍රිය, ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදායයේ ඓතිහාසික පසුබිම හා බුදු සමයේ අනන්‍යතාව, සරස්වතී ප්‍රකාශන, දිවුලපිටිය, 2011,

- ජයතිලක, කේ. එන්. මුල් බුදු සමයේ ඥාන විභාගය පරි: හේ. මු.
තිලකරත්න, එස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10,
2003.
- තිලකරත්න, හේ. මු, මහාවාර්ය කේ. එන් ජයතලක දර්ශනය, එස්.
ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 2001.
- තිලකසිරි, ජේ, වෛදික සාහිත්‍යය, කාණ්ඩය 1, ලංකාවේ සී/ස ප්‍රවෘත්ති
පත්‍ර සමාගම, කොළඹ, 1958.
- ධම්මානන්ද හිමි, හෝමාගම, බෞද්ධ හා කාන්ටියානු සදාචාර දර්ශනය,
එස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 2004.
- ධම්මාලංකාර හිමි, ඉත්තෑපාන, බුදු දහමෙහි දාර්ශනික ප්‍රස්තුත (සූත්‍ර
පිටකය ඇසුරෙන්), ශ්‍රී දේවි ප්‍රකාශන, දෙහිවල, 2001.
- පරි: පඤ්ඤකිත්ති හිමි, හිරිපිටියේ, බලදේව උපාධ්‍යායගේ භාරතීය
දර්ශනය, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 1999.
- බුද්ධදත්ත හිමි, පොල්ලත්තේ, ථේරවාද බෞද්ධ දර්ශනය, රත්න පොත්
ප්‍රකාශකයෝ, කොළඹ 10, 2002.
- රාහුල හිමි, අත්තුඩාවේ, බෞද්ධ දර්ශනය, දයාවංශ ජයකොඩි සමාගම,
කොළඹ 10, 1963.
- එම, භාරතීය මතවාද විමර්ශන, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ,
කොළඹ 10, 2009.
- විජේබණ්ඩාර, වන්දිම, මොරටුවගම එච්. එම්, බෞද්ධ චින්තනය සහ
ජයතිලක දෘෂ්ටිය, මහාවාර්ය කේ. එන්. ජයතිලක සමරු
සංවිධානයේ ප්‍රකාශකයකි. රාජගිරිය, 1995.
- එම, ආදී බෞද්ධ චින්තනය, අදහස් කිහිපයක්, එස්. ගොඩගේ සහ
සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 1985.
- විජේරත්න, ආනන්ද, ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදාය (ෂඩ් ශාස්තෘවරුන් ඇතුළු බුද්ධ
කාලීන භාරතීය ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදා පිළිබඳ විමර්ශනාත්මක
අධ්‍යයනයක්) කතෘ ප්‍රකාශනයකි, 2004.

ශාස්ත්‍රීය ලිපි

මේධානන්ද හිමි, දේවාලේගම, තර්කය පිළිබඳ බෞද්ධ විචාරය, සම්භාෂා,
චතුර් මාසික අධ්‍යාපන සංග්‍රහය, 4වන කලාපය, සංස්: අදිකාරී
ඒ, වෙලගෙදර විජිත, අධ්‍යාපන හා උසස් අධ්‍යාපන
අමාත්‍යාංශයේ පිරිවෙන් අධ්‍යාපන ශාඛාවේ ප්‍රකාශනයකි,
බත්තරමුල්ල, 1992.

විමලසාර හිමි, නෙළුම්දණ්ඩේ, බුද්ධකාලීන ඥාන මාර්ග, මාගධී ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 92, සංස්: ධීරානන්ද මොල්ලිගොඩ, මහින්ද කොබ්බක, පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන සංසදය, ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය, නුගේගොඩ, 1992.

කෝෂ ග්‍රන්ථ

සිංහල විශ්වකෝෂය, වෙළුම් -I,II,III,IV, ප්‍රධාන සංස්: ඩී. ඊ.

හෙට්ටිආරච්චි, සංස්කෘතික කටයුතු දෙපාර්තමේන්තුව, 1963.
බුද්ධදත්ත හිමි, පොල්ලත්තේ, පාලි, සිංහල අකාරාදිය, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, දෙහිවෙල, 1998.

මලලසේකර ඉංග්‍රීසි - සිංහල ශබ්දකෝෂය, සී/ස, ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම, කොළඹ 11, 1999.

ලියනගේ, සිරි, බෞද්ධ ශබ්ද කෝෂය I, II, කර්තෘ ප්‍රකාශනයකි, 2001.
සිංහල ශබ්දකෝෂය, 25 කාණ්ඩය, 45 භාගය, II කොටස, සංස්කෘතික දෙපාර්තමේන්තුව, 1992.

සිරි සුමංගල ස්ථවිර, මඩිතියවෙල, පාලි - සිංහල ශබ්ද කෝෂය, ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම, කොළඹ, 1956.

Edited by: Davids Rhys, Stede William, The Pali Text Society's, Pali English Dictionary, Luzac and Company, Ltd. London, 1966.

Malasekara G.P., Dictionary of Pali - Proper Names vol - I Manshiram Nanoharlal Publishers, Pvt. Ltd, New Delhi, 1983.